

2023'TE 25 BİN DOLAR GELİR HAYAL DEĞİL, AMA...

Arada kesintiler olmuş olsa da 1980'lerden beri Türkiye ekonomisi büyük bir yapısal değişimle birlikte büyüdü. 1975 yılında kişi başına gelirimiz (cari fiyatlarla) 1.500 dolardı, bugün ise yaklaşık 10.500 dolar. ¹ 2023 hedefleriyle iktisadi büyümenin sürdürülmesi amaçlanıyor. Peki, daha fazla büyüyerek Türkiye'de yaşayanları gerçekten zenginleştirebilecek miyiz? Refahlarını, yaşam standartlarını iyileştirebilecek miyiz? Büyümenin her zaman kalkınmaya yol açmayabileceğinin farkında mıyız? 2023 hedefleri, özünde Türkiye'yi gelişmiş ekonomiler ligine sokmayı amaçlıyor. Bu amaca ulaşabilmek için iktisadi politikaların tek başına yeterli olmayacağını unutmamamız gerekiyor. 1980'lerden bugüne izlenen politikalardan farklı olarak, Türkiye'de yaşayanların refahlarını, özgürlüklerini, sağlıklarını, eğitimlerini iyileştirmeye, fırsat eşitliğini sağlamaya ve bunlar için gerekli sosyal ve siyasal reformları yapmaya ihtiyacımız var.

Kişi başına 10 bin dolar gelire ulaşmamızı sağlayan, nüfusu köyden kente, istihdamı ise tarımdan imalata kaydırmayı başaran iktisat politikalarıydı. Bu politikalarla ulaşılacak büyümenin sınırına ulaştık. 2023'te 25 bin dolar gelire ulaşabilmek ve gelişmiş ülkeler ligine katılabilmek için farklı politikalara ihtiyacımız var. ²

¹ Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr/>

² Güven Sak, bu ihtiyacı bir köşe yazısında şöyle ifade ediyor: "10 bin dolara, nüfusu köyden kente göç ettirerek kendiliğinden geldik. 10 bin dolardan 25 bin dolara çıkabilmenin insana yatırım yapmadan olabilmesi mümkün değil. İnsani gelişme endeksinde sürünerek 25 bin dolara sıçranmıyor. Daha çok işimiz var, çok." <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi/s/3291>

İnsana yatırım yapmamız ve kapsayıcı kurumları inşa etmemiz gerekiyor. Bu Türkiye'ye özgü bir durum değil. Ünlü iktisatçı Dani Rodrik, artık büyüme mucizelerinin gerçekleşmesinin çok zor olduğunu belirttiği yazısında, küresel ekonomide ve imalat sanayinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle iktisadi büyümenin insan sermayesi, kurumlar ve yönetim alanlarında yapılacak iyileştirmelerle mümkün olduğunu söylüyor.³ Bu yazının amacı 2023 hedeflerinin ulaşılabilirliğini değerlendirerek sosyal ve siyasal reformların önemini vurgulamak.

Hükümetin 2023 yılı için hedeflerine baktığımızda iki önemli hedef görüyoruz. “Dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmek” ve “kişi başına düşen geliri 25 bin dolar seviyesine çıkarmak”. Bu yazıda bu iki hedefi değerlendireceğiz. Bunu yapabilmek için, ilk önce en büyük 10 ekonomiden biri olmanın ne anlama geldiğini tartışacağız. Buradan yola çıkarak, iktisadi ve sosyal açıdan çok daha anlamlı bir hedef olan 25 bin dolar hedefini ele alacağız ve Türkiye'nin 11 sene içinde bu hedefe ulaşip ulaşamayacağına bakacağız. Yazının son kısmında ise gelir hedefleri ve kalkınma arasındaki ilişkiye odaklanacağız.

2023 hedefleri değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkıyor.

- 2023'te en büyük 10 ekonomiden biri olabilmek için %4'ün üzerinde bir büyüme performansı sergilememiz gerekiyor. Tam olarak ne kadar büyümemiz gerektiği, ilk 20 ekonomi sıralamasında üzerimizde yer alan ülkelerin büyüme performansına bağlı. Rakiplerimiz hızlı büyüdüğü takdirde 2023'e kadar her yıl %5-7 büyüsek bile ilk 10 hedefine ulaşamayabiliriz.
- Kişi başına 25 bin dolar gelir hedefi hem daha anlamlı bir hedef, hem de bu hedefimize ulaşabilmek için diğer ekonomilerle yarışmamız gerekmiyor. Türkiye'yi orta gelir tuzağından çıkaracak reformları yaptığımız ve böylece %4 veya daha hızlı bir büyüme performansı yakaladığımız takdirde, 25 bin dolar hedefine ulaşmamız mümkün. Ancak, bunu yapabilmek için çok çalışmamız gerekiyor. Reform listemiz kabark.
- Toplam gelirimizi ve kişi başına düşen gelirimizi arttırmaya çalışırken, kalkınma hedeflerini gözden kaçırmamamız gerekiyor. Gelir artışının her zaman kalkınmaya yol açmadığını unutmamamız gelir hedeflerimize ulaşmamız açısından da önemli, çünkü kalkınma konusunda sağlanan ilerlemeler büyüme performansına da katkı yapıyor. Tabii siyasal reformların bu işin önemli bir parçası olduğunu da unutmamız gerekiyor.

Özetle, 2023'te kişi başına 25 bin dolar gelir hayal değil. Kesintisiz %4 büyüme ile, yani sabit fiyatlarla gayri safi yurtiçi hasılamızı (GSYH'mizi) her sene %4 arttırarak, bu hedefe ulaşmamız mümkün. Ancak, bunu yapabilmek için sosyal, siyasal ve iktisadi reformlara ihtiyacımız var. 25 bin dolar hedefi için çok çalışmamız ve kalkınmayı unutmamamız gerekiyor.

³ <http://www.project-syndicate.org/commentary/no-more-growth-miracles-by-dani-rodrik>

EN BÜYÜK 10 EKONOMİDEN BİRİ OLMAK

İlk önce Türkiye'nin dünyanın ilk 10 ekonomisinden biri olması ne demek ona bakalım. AK Parti web sitesi bu hedefi şu şekilde formüle ediyor: "Türkiye ekonomisi, GSYH açısından 2023'te dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girecek". Kabaca, ilk 10 hedefinin Türkiye'nin *toplam gelirini* arttırmayı ve Türkiye'yi *toplam gelir* sıralamasında ilk 10'a sokmayı amaçladığını söyleyebiliriz.

2011 yılı için Dünya Bankası ve IMF verilerine baktığımızda Türkiye'nin nominal GSYH büyüklüğüne göre dünyanın 18. büyük ekonomisi olduğunu görüyoruz. Satın alma gücü paritesine göre yapılan hesaplamalara göre ise Türkiye 16. sırada. Bu yazıda değerlendirmemizi, nominal GSYH verileri üzerinden yapacağız. ⁴ Tablo 1, IMF *World Economic Outlook* veritabanındaki son verilere göre 2009-2012 için en büyük 20 ekonomiyi listeliyor. Türkiye, 2009 ve 2010'da 17., 2011'de ise 18. büyük ekonomi. IMF tahminlerine göre Türkiye'nin 2012'de 17. sırada olması bekleniyor.

Tablo 1
En Büyük Ekonomiler (GSYH, milyar \$)

	Ülke	2009	2010	2011	2012
1	ABD	13.938,925	14.526,550	15.094,025	15.609,697
2	Japonya	5.035,141	5.488,424	5.869,471	5.980,997
3	Çin	4.990,526	5.930,393	7.298,147	7.991,738
4	Almanya	3.307,197	3.286,451	3.577,031	3.478,772
5	Fransa	2.631,919	2.562,759	2.776,324	2.712,026
6	B. Krallık	2.180,654	2.263,099	2.417,570	2.452,689
7	İtalya	2.116,627	2.060,887	2.198,730	2.066,934
8	Brezilya	1.622,311	2.142,926	2.492,908	2.449,760
9	İspanya	1.459,416	1.395,019	1.493,513	1.397,776
10	Kanada	1.337,577	1.577,040	1.736,869	1.804,575
11	Hindistan	1.253,979	1.597,945	1.676,143	1.779,279
12	Rusya	1.222,693	1.487,293	1.850,401	2.021,896
13	Avustralya	991,852	1.245,305	1.488,221	1.585,964
14	Meksika	881,838	1.035,400	1.154,784	1.207,820
15	Güney Kore	834,060	1.014,890	1.116,247	1.163,532
16	Hollanda	795,937	780,719	840,433	802,070
17	Türkiye	614,417	734,587	778,089	817,298
18	Endonezya	538,701	708,352	845,680	928,274
19	İsviçre	492,261	527,920	636,059	620,903
20	Belçika	474,105	470,222	513,396	496,767

Gayri Safi Milli Hasıla, cari fiyatlarla, milyon Dolar

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012. (2010 sonrası veriler tahmin içermektedir.)

⁴ Satın alma gücü paritesine göre yapılan sıralamanın biraz daha farklı (Tablo 8, ekte). Bu farklılık, söyleyeceklerimiz açısından önemli değil.

Şimdi Türkiye'nin 2023'te ilk 10 ekonomi arasında yer alıp alamayacağını değerlendirelim. Radikal bir varsayımla başlayalım. En büyük ekonomiler sıralamasında üzerimizde yer alan ülkelerin hiç ama hiç büyümeyeceğini varsayalım. Eğer üzerimizde yer alan ekonomiler hiç büyümese, Türkiye'nin ilk 10 ekonomi arasına girebilmek için yapması gereken, toplam gelir düzeyini, tabloda 2012 yılında 10. sırada yer alan Kanada'nın gelir düzeyinden biraz daha fazla arttırmaktır. Dolayısıyla, eğer diğer ekonomiler hiç büyümese, 1.805 milyar dolarlık bir gelire ulaşarak, ilk 10 ekonomiden biri olabiliriz. Hükümetin 2012-2014 orta vadeli programına (OVP'ye) göre 2012 yılında 821 milyar dolar gelire ulaşmayı hedefliyoruz.⁵ Bu hedef IMF tahmininden biraz daha iyimser ama gelin OVP hedeflerine ulaşacağımızı varsayalım. Eğer OVP hedeflerini tutturursak, 2014 yılında 952 milyar dolarlık bir gelire ulaşacağız. Dolayısıyla, diğer ekonomilerin hiç büyümediği varsayımı ile 2014'te Endonezya'yı geçip 16. Sıraya oturabiliriz. 2023'e kadar ilk 10'a girmek için diğer ülkeleri de geçmemiz gerekiyor. Peki, bunu yapabilmek için ne kadar hızlı büyümemiz gerekir? Değerlendirelim.

%4 BÜYÜME İLE 2023'TE 2.126 MİLYAR DOLAR GELİR!

2023'te ilk 10 ekonomi arasına nasıl girebileceğimizi değerlendirebilmek için dört farklı senaryoyu ele alalım. Bu senaryolar için bazı varsayımlar yapmamız gerekiyor. Varsayımlarımız şöyle:

- (1) 2012-14 OVP hedeflerini tutturuyoruz.
- (2) 2014-2023 arasında dolar kurunun (OVP'de de varsayıldığı gibi) 1,8 civarında olacağını düşünelim.
- (3) 2014-2023 arasında GSYH deflatörünün (OVP'de de varsayıldığı gibi) %5 civarında seyredeceğini kabul edelim.

Tabii bunlar iyimser varsayımlar, Avrupa'da ciddi bir kriz bu varsayımların tutmamasına neden olabilir. Burada 2023 hedefine bu koşullar altında ne zaman ve nasıl ulaşabileceğimizi değerlendireceğiz. Koşullar güçleşirse hedeflere ulaşmamız da güçleşecektir. Şimdi dört farklı senaryoya bakalım. İlgili tabloları ekte bulabilirsiniz.

- Birinci senaryo: Türkiye kesintisiz bir biçimde %2 büyüyor (sabit fiyatlarla GSYH'sini her sene %2 arttırıyor). Eğer %2'lik bir büyüme performansı ile devam edersek 2023 yılında 1.785 milyar dolar gelire ulaşabiliriz. Bu, diğer ülkelerin hiç büyümediği varsayımı altında, 2023'te Hindistan'ı geçip 11. büyük ekonomi olarak sıralamadaki yerimizi alacağımız anlamına geliyor (Tablo 9).
- İkinci senaryo: Türkiye 2023'e kadar kesintisiz bir biçimde %3 büyümeyi başarabilirse, 2023 yılında 1.949 milyar dolar gelire ulaşacaktır. Yani, eğer diğer ülkeler hiç ama hiç büyümese 2023 yılında Kanada'yı geçip dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmamızın önünde hiçbir engel yoktur (Tablo 10).

⁵ http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13482/Temel_Makroekonomik_ve_Mali_Hedefler_2012-2014.pdf

- Üçüncü senaryo: Eğer Türkiye, %3,5'lik bir büyüme performansı yakalarsa, 2023 yılında 2.035 milyar dolar gelire ulaşacaktır. Eğer diğer ekonomiler büyümezse, sıralamada İtalya'nın yerini alıp 2023'te 8. büyük ekonomi olabiliriz (Tablo 11).
- Dördüncü senaryo: Eğer aynı varsayımlar altında kesintisiz bir biçimde %4 büyümeyi başarabilirsek, 2023 yılında 2.126 milyar dolar gelire ulaşabiliriz. Eğer bunu başarabilirsek, yine İtalya'yı da geçip, dünyanın en büyük 8. ekonomisi olabiliriz. Tabii diğer ekonomilerin hiç ama hiç büyümediği varsayımıyla (Tablo 12).

Maalesef, en büyük ekonomiler sıralamasında üzerimizde yer alan ekonomilerin hiç büyümeyeceği varsayımı gerçekçi bir varsayım değil.⁶ Daha gerçekçi bir senaryo için diğer ülkelerin de büyüyeceğini varsayan IMF projeksiyonlarına bakabiliriz (Tablo 2).

Tablo 2
En Büyük Ekonomiler, 2017 (GSYH, milyar \$)

	Ülke	2017
1	ABD	19.704,590
2	Çin	12.713,864
3	Japonya	6.695,692
4	Almanya	3.893,038
5	Brezilya	3.267,904
6	Fransa	3.197,995
7	B.Krallık	3.167,533
8	Rusya	3.105,810
9	Hindistan	2.906,487
10	İtalya	2.248,397
11	Kanada	2.140,621
12	Avustralya	1.932,001
13	Endonezya	1.811,606
14	Güney Kore	1.644,682
15	İspanya	1.590,617
16	Meksika	1.567,710
17	Türkiye	1.258,651

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012.

IMF projeksiyonları 2017'ye kadar. Bu sebeple gelin yukarıdaki senaryolardan birini 2017'ye göre tekrar ele alalım. Yaptığımız kur ve enflasyon varsayımları geçerliiyken Türkiye'nin 2014'te OVP hedeflerini tutturduktan sonra 2017'ye kadar kesintisiz olarak %4 büyümeye durumunda 2017 yılında 1.253 milyar dolar gelire ulaşmasını bekleyebiliriz. IMF

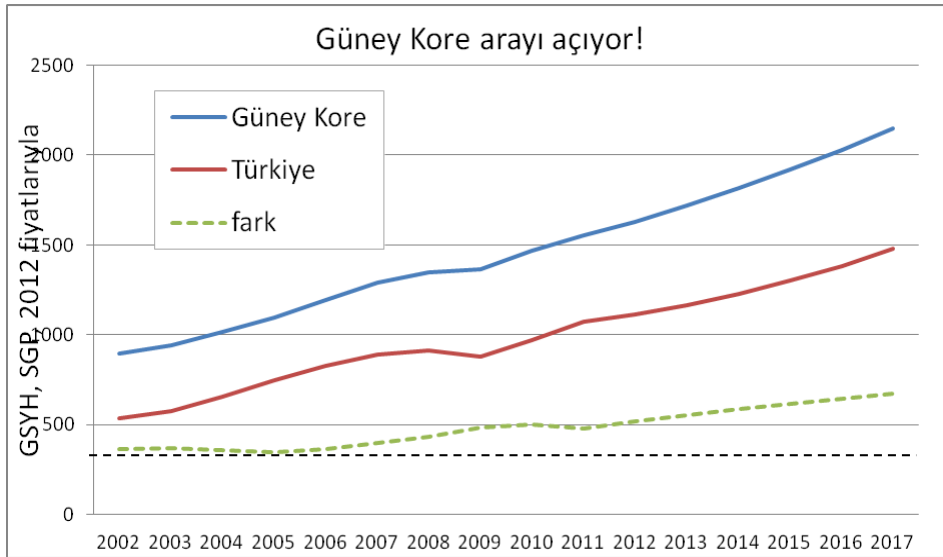
⁶ Yukarıda belirttiğim gibi, buna ek olarak TL'nin değerlendirilmeyeceği varsayımını da yaptık. Bu varsayım önemli. Çünkü eğer TL değerlendirilirse, bu bizi sıralamada biraz yukarı taşıyabilir. Öte taraftan, TL'nin değerlendirilmesinin ihracat performansımızı olumsuz etkileyebileceği ve büyüme performansını düşürebileceği de gözden kaçırılmamalıdır.

de Türkiye'nin %4 civarında büyüyerek 2017 yılında 1.258 dolar gelire ulaşacağını hesaplamış. Dolayısıyla, %4'lük senaryomuz çok uçuk değil. Ancak, IMF diğer ülkelerin de büyüyeceğini varsayarak onlar için de benzer hesaplar yapmış. IMF'nin 2017 projeksiyonlarına baktığımızda Türkiye'nin en büyük ekonomiler sıralamasında 17. olduğunu görüyoruz (Tablo 2).

Görüldüğü gibi, diğer ekonomilerin de büyümesi durumunda Türkiye'nin en büyük ekonomiler sıralamasındaki yeri pek değişmiyor. Ülkemizi *toplam gelir* sıralamasında yukarı taşımamızın temel yolu toplam gelirimizi, dolayısıyla da üretimimizi arttırmaktır. Ancak, sadece bu yeterli olmayacaktır çünkü sıralamadaki diğer ülkeler de gelirlerini arttıracaktır. Dolayısıyla, gelirimizi sıralamada üzerimizde yer alan Endonezya, Kanada, Güney Kore, Meksika, İtalya ve Fransa gibi ülkelere daha fazla arttırmamız gerekecektir.

Örneğin, rakiplerimizden biri olan Güney Kore mevcut performansını sürdürürse ve Türkiye'de de bir büyüme devrimi olmazsa, Güney Kore'yi yakalamamız mümkün gözüküyor. Hatta IMF'nin tahminlerine göre Güney Kore'nin arayı açması bekleniyor (Şekil 1).

Şekil 1

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012

Bu demek oluyor ki, 2023 yılında ilk 10 hedefine ulaşmak istiyorsak, diğer ekonomilerden daha hızlı büyümeliyiz. Yukarıda yaptığımız hesaplardan da anlaşılacağı üzere, 2023'e kadar ortalama %4'ün üzerinde bir büyüme performansı yakalamalıyız. Başka bir biçimde ifade edersek, %4'lük bir büyüme performansı ile bile 2023'te ilk 10 ekonomiden biri olmamız zor. Eğer gerçekten ilk 10 ekonomiden biri olmak istiyorsak %4'ün üzerinde – rakiplerimizin performansına bağlı olarak %5-7 – büyümek zorundayız.

RAKİPLERİMİZE GÖRE EĞİTİM SEVİYEMİZ VE VERİMLİLİĞİMİZ DÜŞÜK

Daha anlamlı bir değerlendirme yapabilmek için dünyanın en büyük 20 ekonomisini bazı temel göstergeler açısından bir karşılaştıralım. Esen Çağlar'ın TEPAV'da yayınlanan bir köşe yazısında kullandığı tablo bu karşılaştırmayı yapmamıza imkân sağlıyor.⁷ Tablo 3, beş göstergeyi temel alarak, dünyanın ilk 20 ekonomisinin verilerini gösteriyor. İlk sütuna, yani milli gelir büyüklüğüne göre Türkiye 17. sırada. Diğer sütunlarda sırasıyla nüfusun yaş ortalamasını, çalışan başına üretimi (verimlilik düzeyini), ortalama eğitim yılını ve kadınların işgücüne katılım oranını ve verilerini görebilirsiniz.

Tablo 3
Dünyanın En büyük 20 Ekonomisinde GSYH, Nüfusun Yaş Ortalaması, Çalışan Başına Üretim, Ortalama Eğitim Yılı, Kadınların İşgücüne Katılım Oranı Verileri, 2010

		Nominal GSYİH (milyon \$)	Nüfusun Yaş Ortalaması	Çalışan başına üretim (bin \$)	Ortalama eğitim yılı	Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (%)
1	ABD	14,582,400	36.9	104.9	12.4	58
2	Çin	5,878,629	35.5	7.9	7.5	67
3	Japonya	5,497,813	44.8	87.9	11.5	48
4	Almanya	3,309,669	44.9	85.4	12.2	53
5	Fransa	2,560,002	39.9	99.5	10.4	51
6	İngiltere	2,246,079	40.0	77.6	9.5	55
7	Brezilya	2,087,890	29.3	94.8	7.2	60
8	İtalya	2,051,412	43.5	89.7	9.7	38
9	Hindistan	1,729,010	26.2	4.1	4.4	33
10	Kanada	1,574,052	41.0	92.4	11.5	63
11	Rusya	1,479,819	38.7	21.2	8.8	58
12	İspanya	1,407,405	40.5	76.3	10.4	49
13	Meksika	1,039,662	27.1	23.7	8.7	43
14	Güney Kore	1,014,483	38.4	42.6	11.6	50
15	Avustralya	924,843	37.7	82.2	9.8	58
16	Hollanda	783,413	41.1	91.1	11.2	60
17	Türkiye	735,264	28.5	32.5	6.5	24
18	Endonezya	706,558	28.2	6.5	5.7	52
19	İsviçre	523,772	41.7	113.4	10.3	61
20	Polonya	468,585	38.5	31.3	10.0	46

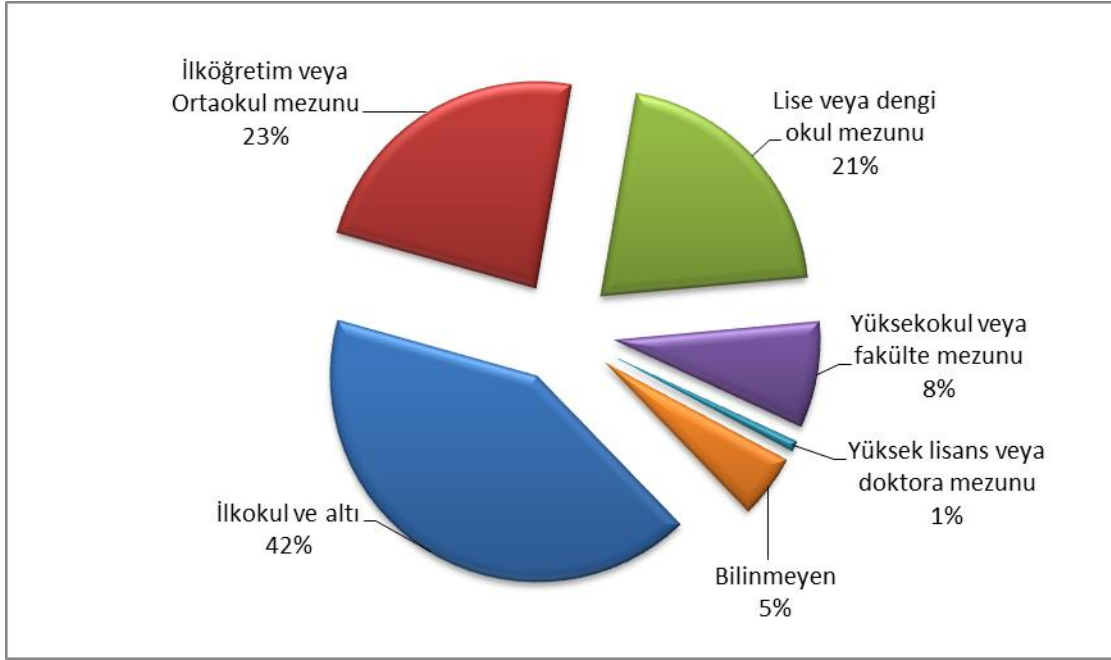
Kaynak: Dünya Bankası Kalkınma Göstergeleri, 2010

Tablo 3'ün ikinci sütunu Türkiye'nin genç nüfus avantajını gösteriyor. Eğer genç nüfus avantajımızı iyi kullanabilirsek, 2023'te ilk 10 ekonomiden biri olabiliriz. Ne var ki, rakiplerimizin çoğundan daha genç bir nüfusa sahip olmamıza rağmen, nüfusumuzun eğitim düzeyi çok düşük. Türkiye'de ortalama eğitim süresi maalesef 6,5 yıl. Eğer

⁷ Esen Çağlar, "Dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmek, yoksa hayal mi?" <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/2831>

Endonezya'yı dışarıda bırakırsak ilk 20 içindeki en düşük eğitim düzeyine sahibiz. Türkiye'de 15 üstü yaş grubunun eğitim düzeyine baktığımızda çok da iç açıcı bir tablo ile karşılaşmıyoruz. Aşağıdaki grafik (Şekil 2) durumu özetliyor. 15 yaşından büyük kişilerin %42'si ilkokul ve altında eğitim düzeyine sahip.

Şekil 2
15+ Yaş Eğitim Durumu (2010)

Kaynak: TÜİK

Potansiyel ebeveynlerin eğitim durumuna baktığımızda da tablo pek iç açıcı değil: 22-39 yaş arasındaki nüfusun %51'inin ilköğretim/ortaokul seviyesinin üzerinde eğitim almadığını görüyoruz.⁸ Eğitimin süresine değil, kalitesine baktığımızda tablo pek değişmiyor. PISA testlerindeki durumumuz göz önüne alındığında eğitim kalitemizin pek de iyi olmadığı kolayca söylenebilir. Buradan çıkarılacak ders şu: İlk ona girebilmemiz için eğitim durumumuzu iyileştirmemiz gerekiyor.

Eğitim düzeyleri arasındaki fark başka verilere bakınca da kendini gösteriyor. Örneğin, çalışan başına üretim verilerine baktığımızda, Türkiye'nin 10'daki ülkelerin ancak üçte biri kadar verimli olduğunu görüyoruz. Esen Çağlar'ın belirttiği gibi, Türkiye'de bir çalışan yılda 30 bin dolarlık katma değer üretirken, ilk 10'da yer alan ekonomilerde çalışan başına üretim 80-100 bin dolar düzeyinde. Sonuç olarak, ilk 10 ekonomiden biri olmak istiyorsak, çalışan başına üretim düzeyimizi arttırmak için çalışmamız gerekiyor. Bunu yapmadan rakiplerimizden hızlı büyümemizin mümkün olmadığı çok açık.

Tablo 3'ün son sütunu ilk 10'a girebilmek için yapmamız gereken bir başka şeye dikkat çekiyor. Kadınların işgücüne katılımı açısından baktığımızda Türkiye ilk 20 ekonomi arasında sonuncu sırada. İlk 10 hedefine ulaşmak için kadınların işgücüne katılmasını sağlamamız gerektiği de çok açık.

⁸ "Gençliğin finerci olmasını istemiyorsak ne yapmalıyız?", <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/3023>

Tabii ki yapabileceğimiz karşılaştırmalar bunlarla sınırlı değil. Başka verileri karşılaştırdığımızda da karşımıza benzer bir tablo çıkıyor. Örneğin, yüksek teknolojlili ürünlerin üretim ve ihracat içindeki payına baktığımızda Türkiye'nin rakiplerine göre gerilerde kaldığını görüyoruz.⁹ İlk 10 ekonomi arasına girebilmek için rakiplerimize büyüme avantajı sağlayan alanlarda onlarla yarışabiliyor olmamız gerekiyor. Evet, her şeye rağmen dünyanın 10 büyük ekonomisinden biri olmamız mümkün. Ancak, görülen o ki dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmayı başarabilmemiz için eğitim, istihdam (özellikle de kadın istihdamı) ve verimlilik gibi pek çok alanda reformlar yapmamız gerekiyor. Tabii eğer ilk 10'a girebilmek için tek ve yegâne planımız nüfusumuzu arttırmak değilse!

KİŞİ BAŞINA 25 BİN DOLAR GELİR HEDEFİNE ODAKLANMALIYIZ

İktisatçılar kişi başına gelir artışıyla ilgilenirler çünkü refah artışı sağlamanın birinci adımının kişi başına geliri arttırmak olduğunu düşünürler. Bu varsayım genellikle (*ama her zaman değil*) doğrudur. Eğer bireylerin gelirleri artarsa genellikle (*ama her zaman değil*) refahları da artar. İşte iktisatçılar bu sebeple kişi başına gelirdeki artışı, refah artışının ve kalkınmanın önemli bir ölçütü olarak görürler.

Eğer iktisatçıların varsayımları kısmen de olsa doğruysa, kişi başına gelir sıralamasındaki yerimiz, kalkınma ile ilgili göstergelerdeki yerimizle ilgili de iyi bir ipucu verecektir. Şöyle düşünün, eğer kalkınma göstergesi olarak *toplam gelir* sıralamasına baksaydık, Türkiye'nin kalkınma sıralamalarında başlarda (örneğin, ilk 20 arasında) yer almasını beklememiz gerekirdi. Ancak, *kişi başına gelire* baktığımızda görüyoruz ki Türkiye ortalarda yer alan bir ülke (Tablo 4). Dolayısıyla, kişi başına gelire bakınca Türkiye'nin kalkınma sıralarında da ortalarda yer almasını bekleyebiliriz. Şimdi ilk önce kişi başına gelir sıralamasındaki sonra da kalkınma sıralamasındaki yerimize bir bakalım.

Kişi başına gelir sıralamasında ülkemizin yeri pek iç açıcı değil. IMF'nin 2011 yılı verilerine göre Türkiye kişi başına GSYH sıralamasında 65. sırada (Tablo 4). OECD verilerine göre ülkemiz, OECD ülkeleri arasında kişi başına GSYH'ye göre sondan ikinci ülke ve 33. sırada yer alıyor. CIA World Factbook'a göre ise 86. sıradayız. Çok da sevimli olmayan gerçekler bunlar! Kişi başında gelir sıralamasındaki bu durumumuz, kalkınma sıralamasındaki durumumuzun da çok iyi olmayabileceğini gösteriyor. Şimdi, kalkınma göstergeleri arasında en çok atıf yapılan gösterge olan İnsani Gelişim Endeksine bir bakalım. Bakınca görüyoruz ki Türkiye beklediğimiz gibi ortalarda yer alıyor.

⁹ http://www.sanayi.gov.tr/Files/Documents/sanayi_stratejisi_belgesi_2011_2014.pdf

Tablo 4
Kişi Başına Düşen Gelire Göre Sıralama (SGP, \$)

	Ülke	2009	2010	2011	2012
1	Katar	77.567,6	88.221,5	102.943,3	106.284,0
2	Lüksemburg	77.363,5	78.906,3	80.119,1	79.649,5
3	Sigapur	49.880,4	56.708,2	59.711,2	61.047,0
4	Norveç	51.928,6	52.164,8	53.470,7	54.479,1
5	Brunei Darussalam	47.796,5	48.621,4	49.384,4	50.440,0
6	Hong Kong	42.878,2	46.128,0	49.137,5	50.716,1
7	ABD	45.348,5	46.900,4	48.386,7	49.601,4
8	Birleşik Arap Emirlikleri	46.733,8	46.298,9	48.157,8	48.434,6
9	İsviçre	40.611,2	41.942,0	43.369,7	44.016,0

59	Malezya	13.771,4	14.744,3	15.567,9	16.186,0
60	Lübnan	14.197,0	15.168,4	15.522,8	15.985,5
61	Uruguay	12.798,9	14.048,9	15.112,6	15.785,9
62	Belarus	12.726,9	13.897,7	15.028,3	15.755,8
63	Mauritius	13.495,0	14.149,0	14.954,0	15.595,3
64	Meksika	13.247,9	13.932,3	14.609,8	15.177,5
65	Türkiye	12.199,3	13.275,4	14.517,4	14.853,0
66	Panama	11.885,4	12.706,4	14.096,7	15.082,0
67	Grenada	13.520,1	13.502,3	13.895,5	14.238,2
68	Dominika	13.237,5	13.444,1	13.815,7	14.202,6
69	Bulgaristan	12.668,1	12.965,1	13.597,4	14.020,6
70	İran	12.050,8	12.721,6	13.053,4	13.071,6

179	Zimbabve	399,1	436,4	487,2	516,5
180	Liberya	423,0	431,0	456,4	490,4
181	Kongo	312,5	328,3	348,1	364,5
182	Suriye	4.886,1	5.040,5	veri yok	veri yok
183	Tuvalu	3.269,1	3.240,1	veri yok	veri yok

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012.
(Veriler tahmin içermektedir. Türkiye için 2010 yılı sonrası tahmin içermektedir.)

Gelişme endeksinde 92. sıradayız ve durumumuz ortalama düzeyde kalkınmış ülkelerden biraz daha iyi (Tablo 5).

Tablo 5
İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması

	Ülke	2009	2010	2011
1	Norveç	0,941	0,941	0,943
2	Avustralya	0,926	0,927	0,929
3	Hollanda	0,905	0,909	0,91
4	ABD	0,906	0,908	0,91
5	Yeni Zelanda	0,906	0,908	0,908
6	Kanada	0,903	0,907	0,908
7	İrlanda	0,905	0,907	0,908
8	Lihtenştayn	..	0,904	0,905
9	Almanya	0,9	0,903	0,905
10	İsveç	0,898	0,901	0,904
11	İsviçre	0,899	0,901	0,903
12	Japonya	0,895	0,899	0,901
13	Hong Kong	0,888	0,894	0,898
14	İzlanda	0,897	0,896	0,898
15	Güney Kore	0,889	0,894	0,897
16	Danimarka	0,891	0,893	0,895
17	İsrail	0,884	0,886	0,888
18	Belçika	0,883	0,885	0,886
19	Avusturya	0,879	0,883	0,885
20	Fransa	0,88	0,883	0,884

87	Kolombiya	0,702	0,707	0,71
88	İran	0,703	0,707	0,707
89	Oman	0,703	0,704	0,705
90	Tonga	0,701	0,703	0,704
91	Azerbeycan	..	0,699	0,7
92	Türkiye	0,69	0,696	0,699
93	Belize	0,696	0,698	0,699
94	Tunus	0,692	0,698	0,698
95	Ürdüm	0,694	0,697	0,698
96	Cezayir	0,691	0,696	0,698
97	Sri Lanka	0,68	0,686	0,691

183	Çad	0,323	0,326	0,328
184	Mozambik	0,312	0,317	0,322
185	Burundi	0,308	0,313	0,316
186	Nijer	0,285	0,293	0,295
187	Kongo	0,277	0,282	0,286

Kaynak: BM, İnsani Gelişme Göstergeleri.

İnsani Gelişme Endeksi, kişi başına gelir dışındaki pek çok göstergeye bakıyor. Örneğin, ortalama yaşam süresi (beklentisi), okuma-yazma oranları, eğitim düzeyi, yaşam standartları gibi verilere bakıp bunların ağırlıklı bir ortalamasına göre ülkelere puan veriyor ve ülkeleri sıralıyor. Sonuç olarak, kalkınma söz konusu olduğunda, tıpkı kişi başına gelirden olduğu gibi, ortalama bir ülkeyiz.

Tek tek kalkınma göstergelerine baktığımızda da durum çok değişmiyor. Örneğin, bebek ölüm hızı sıralamasına baktığımızda benzer bir durumla karşılaşılıyor. Türkiye'de doğan her bin bebekten 12 tanesi 1 yaşına gelmeden ölüyor. Gelişmiş ülkelerde bu oran binde iki civarında, çok az gelişmiş ülkelerde ise binde yüzün üzerinde. Türkiye, maalesef bu göstergelere göre ortalama bir ülke! Tablo 6, TÜİK'in projeksiyonlarına göre dünyadaki yerimizi gösteriyor.

Tablo 6
Ülkelerin ve Türkiye'nin Bebek Ölüm Hızı Sıralaması, 2010-2015

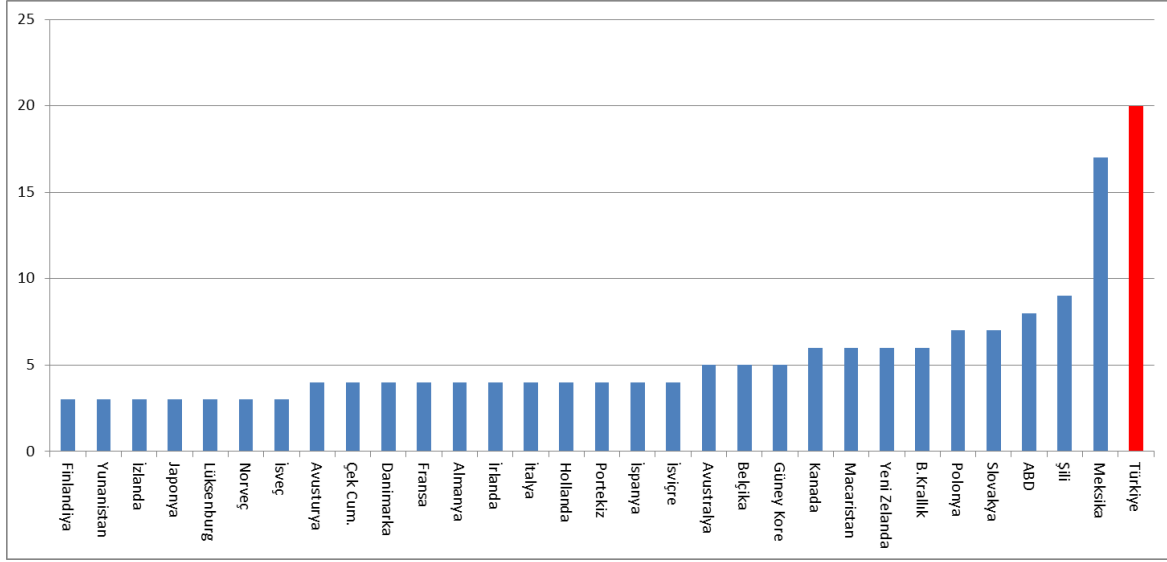
Sıra	Ülke	Bebek ölüm hızı ⁽¹⁾ (‰)
		2010-2015
DÜNYA		41,84
1	AFGANİSTAN	124,54
2	ÇAD	123,94
3	GİNE-BİSSAU	109,82
4	KONGO DEMOKRATİK CUMHURİYETİ	109,48
5	SİERRA LEONE	103,46
115	FRANSIZ GUYANASI	12,71
116	BOSNA-HERSEK	12,70
117	ARJANTİN	12,34
118	BARBADOS	12,28
119	ROMANYA	12,22
120	TÜRKİYE	12,20
121	MORİTUS	12,11
122	UKRAYNA	11,82
123	URUGUAY	11,75
124	TAYLAND	11,40
125	SRI LANKA	11,21
179	NORVEÇ	2,94
180	FİNLANDİYA	2,78
181	JAPONYA	2,55
182	İSVEÇ	2,54
183	LÜKSEMBURG	2,29
184	İZLANDA	2,06
185	ÇİN, HONG KONG ÖZEL İDARİ BÖLGESİ	2,03
186	SİNGAPUR	1,92

Kaynak: TÜİK (Temel kaynak: BM, Dünya Nüfus Beklentileri, 2010)

(1) Bebek ölüm hızı: Belli bir yıl içindeki her 1.000 canlı doğan bebek için bir yaşını doldurmadan ölen bebek sayısıdır.

5 yaş altı ölüm oranlarına baktığımızda durum çok değişmiyor. OECD ülkeleri arasında sonuncu sıradayız (Şekil 1). Dünya sıralamasında 90.'yız.

Şekil 3
5 Yaş Altı Ölüm Oranları (Her 1000 Canlı Doğum İçin) (2009)

Kaynak: UNDP

Daha önce de belirttiğim gibi, iktisatçılar genellikle modellerini kurarken kalkınma göstergeleriyle ayrı ayrı uğraşmak yerine bunların kaba da olsa bir göstergesi olarak kabul edebileceğimiz kişi başına gelire bakmayı tercih ediyorlar. Yukarıda gördüğümüz gibi, kişi başına gelir mükemmel bir kalkınma göstergesi olmasa da dünyadaki yerimiz hakkında yaklaşık bir bilgi veriyor. Hükümetler iktisadi büyümeyi ve kalkınmayı hedeflerken genellikle kişi başına reel geliri arttırmayı hedeflerler. Bunu yaparken de kişi başına gelirdeki artışın, yani iktisadi büyümenin, ülkedeki insanların refahını ve yaşam standartlarını arttıracak varsayımını paylaşırlar. Hükümetimiz de muhtemelen 25 bin dolar hedefini koyarken, bu varsayımı yapmıştır. Yani kişi başına geliri arttırma hedefi aynı zamanda Türkiye'nin kalkınmasını sağlama hedefi olarak da kabul edilebilir. Bu sebeple, kişi başına 25 bin dolar gelir hedefi, ilk 10 ekonomi arasında girme hedefinden daha anlamlı bir hedeftir.

25 BİN DOLAR HEDEFİNE 11 SENEDE ULAŞABİLİR MİYİZ?

25 bin dolar hedefini tartışırken, Türkiye gibi orta gelirli bir ülkelerin ne kadar süre içinde gelirlerini 25 bin dolar seviyesine çıkardığına bakmamızda fayda var. Esen Çağlar, TEPAV'da yayınladığı köşe yazısında bu konuyu değerlendirdi.¹⁰ Bu değerlendirmenin sonuçlarını kısaca özetleyelim. Çağlar, değerlendirmesinde orta gelirli ülkelerin bir sıçrama yaparak yüksek gelirli bir ülkeye dönüşmelerinin o kadar da kolay olmadığını

¹⁰ Esen Çağlar, "2023'de 25 bin dolar kişi başı gelir, yoksa hayal mi?" <http://www.tepav.org.tr/kose-yazisi-tepav/s/3277>

gösteriyor. Özellikle de bu işin 10-11 yıl gibi kısa zaman dilimlerinde gerçekleşmesinin zor olduğunu söylüyor. Özetle, Türkiye'nin 25 bin dolar hedefine ulaşabilmek için önündeki orta gelir tuzağını aşması gerekiyor.¹¹ Bunu görebilmek için, başka ülkelerin kişi başına 25 bin dolar gelire kaç senede ulaştığına bakmamız yeterli.

Tablo 7, 14 ülkenin, hangi yıllarda 10 bin dolara (yani bizim bugünkü gelir seviyemize) ve hangi yıl 25 bin dolara (2023 hedefimize) eriştiklerini gösteriyor.

Tablo 7
Dünyada Nüfusu 10 Milyondan Fazla Ülkeler Arasında, Kişi Başı Geliri 25 Bin Dolardan Yüksek Olan Ülkeler İçin Kişi Başı Gelir, 10 Bin ve 25 Bin Dolara Ulaştıkları Yıl

	Kişi başı gelir, 2010	Hangi sene 10 bin dolara ulaştı?	Hangi sene 25 bin dolara ulaştı?	10-25 bin dolar sıçraması kaç senede oldu?
ABD	42.066	1929	1973	44
Hollanda	36.544	1960	1991	31
Kanada	35.222	1942	1985	43
Avustralya	34.835	1950	1995	45
Belçika	32.641	1960	1991	31
Almanya	32.349	1957	1988	31
Tayvan	31.346	1986	2004	18
İngiltere	31.217	1941	1996	55
Japonya	30.866	1968	1990	22
Fransa	30.062	1960	1992	32
İspanya	26.662	1972	2003	31
İtalya	26.370	1967	1998	31
Yunanistan	26.313	1970	2005	35
Kore	25.256	1991	2010	19

Kaynak: www.gapminder.org

Tabloda görüldüğü gibi bu 14 ülkenin kişi başına 10 bin dolardan 25 bin dolara sıçrama yapmaları ortalama olarak 33 sene almış. Bizim ise sadece 11 yılımız var. Dolayısıyla, 2023'te 25 bin dolar hedefine ulaşabilmek için tarihi bir rekor kırmamız gerekiyor. Tüm bunlar pek tabii ki 2023'te 25 bin dolar hedefini tutturamayacağımız anlamına gelmiyor. Sadece, diğer ülkelerden çok daha hızlı büyümemiz gerektiğini ve orta gelir tuzağından hızla çıkmamız gerektiğini gösteriyor. İşimizin çok kolay olmadığı ortada.

%4 BÜYÜME İLE 2023'TE 25 BİN DOLAR GELİR MÜMKÜN

2023 yılında kişi başına 25 bin dolar gelire ulaşmamız mümkün mü? Aslına bakarsanız mümkün. TÜİK'in verilerine göre 2011 yılında Türkiye'nin kişi başına geliri 10.444 dolar (cari fiyatlarla). Hedefimiz bu geliri 25 bin dolar seviyesine çıkarmak. OVP hedeflerini

¹¹ TEPAV'ın orta gelir tuzağı ile ilgili değerlendirmesine de bir göz atmanızda fayda var. "Güney Kore inovasyondaki başarısını nelere borçlu? Türkiye için çıkarımlar" <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/1719>

tutturabilirsek, yani 2012'de %4, 2013 ve 2014'te %5 büyüyebilirsek, kişi başına düşen gelirimiz 2014'te 12.412 dolara çıkacak. Bu hedefleri tutturduğumuz varsayımı ile 2014'ten sonra neler olabileceğine bakalım.

OVP'de yapılan varsayımlarla uyumlu bir biçimde dolar kurunun 2023'e kadar 1,8 düzeyinde kalacağını ve GSYH deflatörünün %5 civarında seyredeceği varsayalım. Kişi başı gelire bakmak istediğimiz için nüfusun artışını da dikkate almamız gerekiyor. Bunun için TÜİK'in nüfus tahminlerini kullanacağız.

- Birinci senaryo: 2014'ten sonra kesintisiz olarak %2 büyümeyi başarabilirsek, 2023'te kişi başına 21bin dolar gelire ulaşmamız mümkün görünüyor (Tablo 9).
- İkinci senaryo: Kesintisiz %3 büyüme ile 2023'te kişi başına 23bin dolar gelire ulaşabiliriz (Tablo 10).
- Üçüncü senaryo: Kesintisiz %3,5 büyüme ile 2023'te kişi başına 24bin dolar gelire ulaşabiliriz (Tablo 11).
- Dördüncü senaryo: Kesintisiz %4 büyüme ile 2023'te kişi başına 25 bin dolar gelire ulaşabiliriz (Tablo 12).

Özetle, eğer 2023'e kadar *kesintisiz* bir biçimde %4 büyüyebilirsek, 2023 yılı geldiğinde kişi başına 25 bin dolar gelire ulaşabiliyoruz. Bu güzel haber, çünkü kişi başına 25 bin dolar hedefini tutturmamız, ilk 10 ekonomiden biri olmamızdan daha kolay. %5-7 gibi yüksek büyüme hızlarına ulaşmadan da bu hedefimizi gerçekleştirebiliriz. Öte taraftan, kesintisiz bir biçimde %4 büyümek çok kolay bir iş değil. Bir taraftan, bunu başarabilmemiz için Avrupa'da ve dünyada da işlerin yolunda gitmesi gerekiyor. Avrupa'daki ciddi bir krizin hedefimize ulaşmamızı engellemesi olasılığı var.¹² Diğer taraftan, hızlı büyümeyi sağlayabilmek için yukarıda bahsettiğimiz eğitim, verimlilik, kadın istihdamı gibi konularla ilgili reformların yapılması gerekiyor. Her şeye rağmen, 25 bin dolar hedefi hem ilk 10 hedefinden daha anlamlı bir hedef, hem de gerekli reformları yaptığımız takdirde bu hedefe ulaşmamız mümkün.

25 BİN DOLAR GELİRLE DÜNYADAKİ YERİMİZ

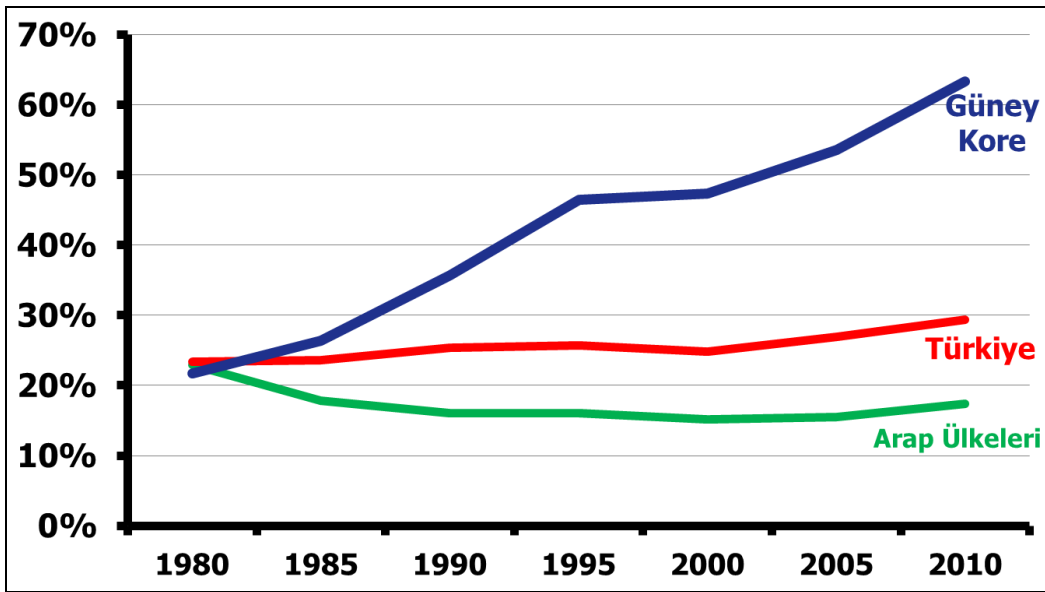
Diyelim ki, %4 büyüdük ve kişi başına 25 bin dolar gelire ulaştık. 2023'te kişi başına gelir sıralamasında yerimiz ne olur? Ortalama bir ülke olmaktan kurtulabilir miyiz? IMF verilerine göre Malta'nın 2011 yılı için tahmini kişi başına geliri 25 bin dolardan biraz fazla ve Malta 42. sırada yer alıyor. Dolayısıyla, Türkiye 25 bin dolar hedefini tutturmayı yarın başarsa bile, kişi başına gelir sıralamasında ancak 43. sıraya yükselebilecektir. Yani, diğer ülkeler 2023'e kadar *hiç büyümese bile*, kişi başına 25 bin dolar gelire ilk 40 ekonomiden biri olmamız mümkün görünmemektedir. Tabii, diğer ülkelerin de büyüyeceğini

¹² TEPAV, Ekonomide Durum 2012-1 <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3031>

varsayarsak, Türkiye'nin kişi başına gelir sıralamasındaki yerinin çok fazla değişmeyeceğini söyleyebiliriz.¹³

Örneğin, Güney Kore mevcut performansını devam ettirirse (Şekil 4), kişi başına gelir sıralamasında bizim üzerimizde yer almaya devam edecektir. IMF tahminlerine göre Güney Kore'nin kişi başına gelirini Türkiye'den fazla arttırması beklenmektedir (Şekil 5). Eğer gelişmiş ülkeler liginde yer almayı istiyorsak, Güney Kore'nin ve diğer ülkelerin arayışına izin vermememiz ve %4'ün üzerinde bir büyüme performansı yakalamamız gerekmektedir.

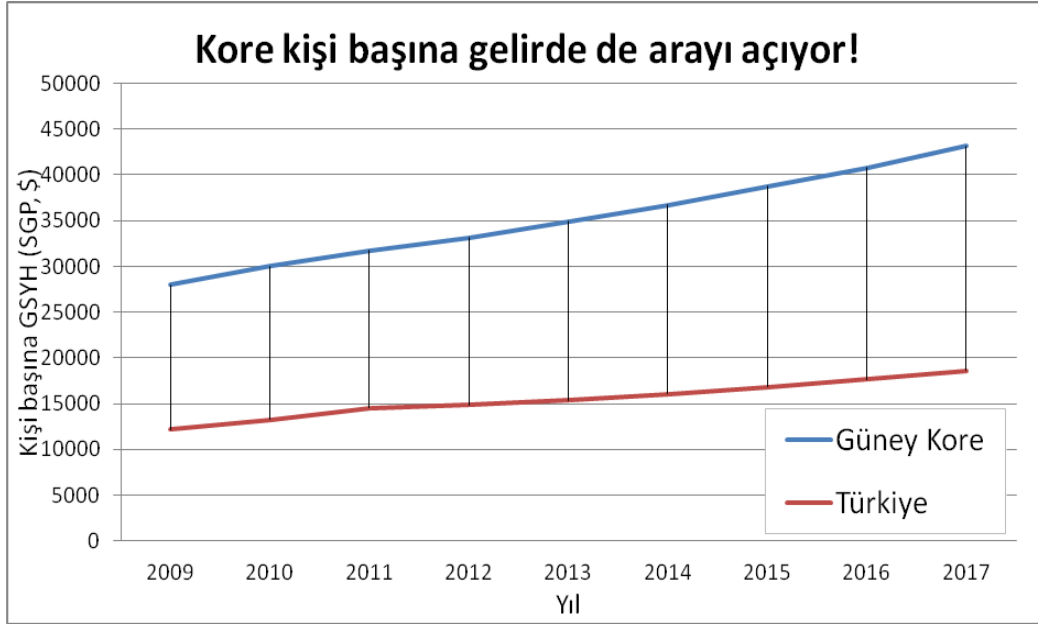
Şekil 4
Güney Kore, Türkiye ve Arap Ülkelerinde Kişi Başına GSYH
ABD'nin Kişi Başına GSYH'sinin Yüzdesi Olarak (SGP, 1980-2010)

Kaynak: Dünya Bankası

¹³ Kişi başına gelir sıralamasına bakarken nüfus büyüklüğünü de göz önüne almak fayda olabilir. Nüfusu 10 milyondan büyük olup da kişi başına 25 bin dolar gelire sahip çok fazla ülke yok. Türkiye, 25 bin doları hedeflerken bu ülkelerden biri olmayı hedefliyor. Bu sebeple, az nüfuslu ülkelerin sıralamada üzerimizde yer almasını önemsemeyebiliriz. Diğer taraftan, kalabalık bir nüfusla 25 bin dolar hedefine ulaşmanın daha zor olacağını da unutmamalıyız. Son olarak, en büyük ekonomilerden biri olmak için nüfusu artırma (3 çocuk) stratejisinin, kişi başına gelir söz konusu olduğunda geri tepeceğini de not edelim.

Şekil 5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012

Özetle, kişi başına 25 bin dolar gelire ulaşmamız hayal değil. Ancak yukarıda gördüğümüz gibi, 25 bin dolar gelire ulaştığımızda, kişi başına gelir sıralamasındaki yerimiz çok fazla değişmeyecek. Eğer iktisatçılar haklıysa, kalkınma sıralamalarındaki yerimizin de çok fazla değişmeyeceği söylenebilir. Tabii, Türkiye kalkınmak için özel bir çaba sarf ederse ve artan gelirini vatandaşlarının yaşam standartlarını arttırmak için kullanırsa durum değişebilir. Bu sebeple, eğer amacımız sadece gelirimizi arttırmak değil, Türkiye'yi gelişmiş ülkeler ligine sokmaksa, o zaman kalkınmak için özel bir çaba göstermemiz gerekiyor. Gelir hedeflerine odaklanırken neden kalkınma perspektifini gözden kaçırmamamız gerektiğini aşağıda tartışacağız.

GELİR HEDEFLERİNE ODAKLANIRKEN GÖZDEN KAÇIRILMAMASI GEREKENLER

Gerek ilk 10 hedefine, gerekse 25 bin dolar hedefine ulaşmak için çalışırken asıl hedefin, yani kalkınmanın gözden kaçırılmaması gerekiyor. İktisatçıların gelir-kalkınma ilişkisi ile ilgili yaptığı varsayım genellikle doğru olsa da kişi başına geliri arttırmak her zaman kalkınmaya yol açmayabilir. İktisatçılar bunun farkındadır ve çalışmalarını yaparken bunu dikkate almaya çalışırlar. Ne var ki, hükümetler bazen büyümenin her zaman kalkınma anlamına gelmeyeceğini unutabiliyorlar. Bu sebeple, büyüme göstergesi olan kişi başına reel gelirin artması ile kalkınma göstergeleri arasındaki ilişkiye biraz daha yakından bakmakta fayda var. Birincisi, her ne kadar kişi başına gelir kalkınma için bir ölçüt olarak kullanılsa da kalkınmayı ölçmez. İkincisi, iktisadi büyüme, yani kişi başına düşen gelirin artması, her zaman kalkınmaya yol açmaz. Üçüncüsü, iktisadi büyüme çoğu zaman yapısal bir değişim gerektirir. Ancak, yapısal değişim maliyetlidir ve doğası gereği bazı iktisadi aktörlerin durumunu iyileştirirken, diğerlerinin durumunu kötüleştirir.

Dolayısıyla, milli gelir artarken gelir dağılımının bozulması ve kalkınmanın gerçekleşmemesi de mümkündür. Şimdi gelin sırasıyla bu konuları ele alalım.

Kişi Başına GSYH'nin Ölçmedikleri

İktisadi büyümenin her zaman kalkınmaya neden olmamasının bir nedeni GSYH'nin bireylerin refahını arttıracak pek çok şeyi ölçmemesidir. 2006'da yayınlanan Deutsche Bank Araştırma Raporu bunun nedenlerini şöyle sıralamaktadır (Bergheim 2006).

- GSYH, aşınmış sermayenin yenilenmesini içerir (amortisman). Ne var ki, sermayenin yenilenmesi refahı arttırmaz, sadece ekonomiyi eski düzeyine yeniden getirir.
- GSYH bir ülkede üretilen geliri ölçer. Bu ülkedeki kişilerin elde ettiği geliri değil. Gelirin bir kısmı yabancılara gidiyor olabilir.
- GSYH, bir refah ölçütü olarak eksiktir çünkü sadece parasal işlemleri içerir. Bireylerin değer verdiği birçok başka etkinliği iskarlar. Örneğin, evde çocuk ve yaşlı bakımı bireylerin refahını arttırsa da GSYH'de gözükmez. Ayrıca, GSYH dinlenmek için kullanılan veya arkadaşlarla geçirilen boş zamanın değerini içermez. Ya da temiz havanın, masmavi gökyüzünün, sabah yatakta iki dakika daha fazla geçirebilmenin vb. değerini içermez. Aynı şekilde, evde donmuş yemek yemenin verdiği "keyif"le, taze zeytinyağlı fasulyenin verdiği keyif arasındaki farkı da yansıtmaz.
- GSYH yaşamı iyileştirdiği tartışmalı olan birçok öge içerir. İktisadi faaliyetlerin bir kısmı negatif dışsallıklara neden olur ve bireylerin refahını azaltır. Örneğin, çevreye zarar veren faaliyetlerin ve askeri harcamaların bireylerin refahını ne kadar arttırdığı tartışmalıdır. Bireysel silahlanmanın yasal olduğu ülkelerde, silah üretiminin artması her ne kadar GSYH'yi arttırsa da bunun bireylerin refahını arttırdığını söylemek oldukça güçtür.

Deutsche Bank Araştırma Raporu'ndaki bu gözlemlere ek olarak, Amartya Sen (1988) konuya ilişkin aşağıdaki gözlemleri yapmıştır:

- Kişi başına gelir, toplamsal bir büyüklük olarak sadece değeri piyasada parasal olarak ölçülebilecek değişkenler ile ilgili bilgi verir. Bir fiyat etiketine sahip olmayan faktörler ve bunların dışsallıkları ile ilgili bilgi vermez.
- Bir kişinin belirli bir dönemde sahip olduğu reel gelir, sadece o dönem ile ilgili bilgi verir. Kişinin refahına etki edecek dönemler arası ilişkiler, beklentiler hakkında bilgi vermez. En basitinden, kişinin yaşam süresi ile bu yaşam süresi içindeki ortalama geliri arasındaki ilişkiyi göstermez. Daha az gelire daha uzun yaşamak mı, yoksa daha çok gelire daha kısa yaşamak mı refahı artırır? Hastalıklar, yaşamın kolaylığı, beklentiler gibi unsurlar kişi başına GSYH'de yer almaz.

Bütün bu nedenlerle, son zamanlarda kişi başına GSYH'nin yeterli bir refah ölçütü olup olmadığı tartışılmaya başlamış ve bu tartışmalar sonucu iktisadi büyüme hedeflenirken alternatif refah ölçütlerinin de dikkate alınmasının faydalı olacağı ileri sürülmeye başlamıştır.¹⁴ Özetle, GSYH ekonomide üretilen ve parasal değer biçilen öğeleri ölçer ancak parasal değerle ifade edilmesi güç olan, boş zaman, refah, piyasa dışı aktiviteler, güven, çevre, sağlık, eşitsizlik, eğitim, aile, işteki mutluluk vb. gibi şeyleri ölçmez. İktisadi büyümeyi arttırmayı amaçlarken esas amacın bireylerin refahlarını arttırmak olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bunu yapabilmek için iktisadi büyüme stratejilerinin yukarıda bahsi geçen alternatif refah ölçütleri üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir.

İktisadi Büyüme Her Zaman Kalkınmaya Yol Açmaz

Kalkınma çoğu zaman bir ülkenin kişi başına gelirini arttırmasını gerektirse de kişi başına gelirdeki artış her zaman kalkınma anlamına gelmeyebilir. Amartya Sen'in (1988) *The Concept of Development* başlıklı makalesinde belirttiği gibi, bunun birinci nedeni kişi başına gelirin artmasının, gelir dağılımıyla ilgili bir bilgi vermemesidir. Kalkınmayı gerçekleştirmek için, yani ülkedeki genel refah düzeyini arttırmak için ülkedeki gelir dağılımının da iyileştirilmesi gerekir.

Gelir dağılımını bozan bir iktisadi büyüme, toplumun genelinde bir refah artışına yol açmaz, aksine görece refahı azaltır ve toplumun sadece bir kısmının zenginleşmesine neden olur. Bu sebeple iktisadi büyümeyi hedeflerken gelir dağılımının nasıl etkileneceğini göz ardı etmemek gerekiyor. Bu sonucu pekiştiren bir konu da şu: İktisadi büyüme doğası gereği ekonomideki dengeleri değiştirir ve gelir dağılımını bozma eğilimi gösterir. İktisadi büyüme doğası gereği dengeleri bozar. Dolayısıyla, iktisadi büyüme amaçlanırken gelir dağılımının bozulabileceği, dengeli büyümenin çoğu zaman mümkün olmadığı dikkate alınmalıdır.

İktisadi Büyüme ve Yapısal Değişim

"Dengeli büyüme" oldukça çekici bir ifade olmasına rağmen bu ifadeyi kullananlar genellikle "dengeli büyüme" ile ne kastettiklerini açıkça ifade etmez. "Dengeli büyüme"nin çekiciliğini test etmek için iktisadi büyüme derslerine "Dengeli büyüme iyi midir? İyi diyenler el kaldırsın!" diyerek başlıyorum. Sınıfın çoğu elini kaldırıyor. Ne var ki, "nedir bu dengeli büyüme?" diye sorduğumda yanıt veren pek çıkmıyor. Muhtemelen pek çok kişi "denge iyidir, büyüme de iyidir, dolayısıyla dengeli büyüme de iyi olmalıdır" diye akıl yürütüyor. Bu akıl yürütme yanlış. Eğer "dengeli büyüme"ye çok özel bir anlam yüklemiyorsanız, dengeli büyümeden anlaşılması gereken ekonomideki tüm sektörlerin üretim potansiyelini eşit oranda arttırdığı bir büyümedir. Yani dengeli büyümenin olduğu bir ekonomide tarım, hayvancılık, imalat sanayii ve hizmetler sektörü gibi her sektör aynı oranda büyür. Belki ideal bir dünyada bu iyi bir şeydir. Ancak, böyle bir şeyin olması çok mümkün değildir. İktisadi büyüme doğası gereği yapısal bir değişimle birlikte gerçekleşir.

¹⁴ "GSYH neden yeterli bir ölçüt değildir?" <http://www.neaydinonat.com/gunluk/?p=2354>

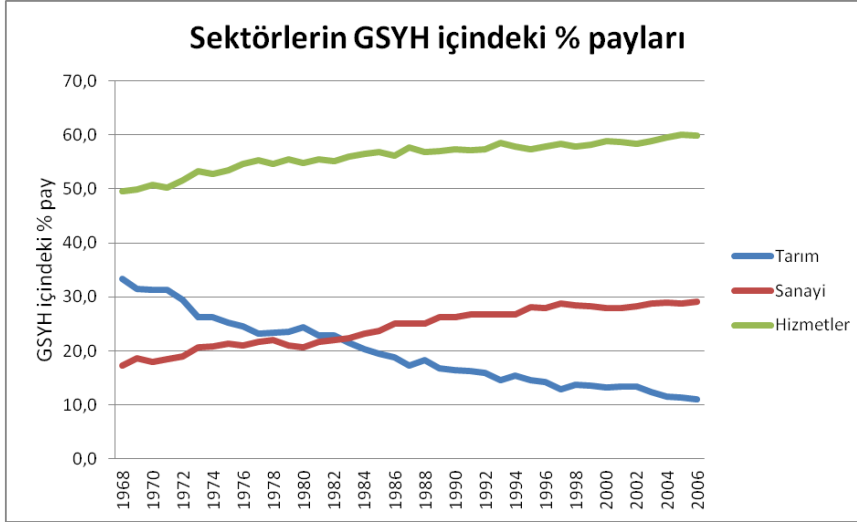
Burada iki taraflı bir nedensellik olduğu düşünülebilir. Bir taraftan iktisadi büyüme yapısal değişime yol açarken, diğer taraftan yapısal değişim iktisadi büyümeyi sağlar. Dengeli büyüme bu sebeple zordur.

Van Den Berg (2001: 24—9, 744—50) dengeli büyümenin neden zor olduğunu açıklarken aşağıdaki nedenleri listeliyor:

- Dengeli büyüme ekonomideki tüm kaynakların eşit oranda artmasını gerektirir. İktisadi büyüme sırasında tarım arazilerinin, doğal kaynakların, makine ve teçhizatın, nüfusun ve insan sermayesinin aynı oranda artması çok zordur.
- Teknolojik ilerleme her sektörün etkililiğini aynı oranda arttırmaz. Dolayısıyla, teknolojik ilerleme sonucunda bazı sektörler diğerlerine göre daha fazla büyür; büyüme “dengesiz” olur.
- Yukarıdakiyle ilişkili olarak, iktisadi büyüme üretim paternlerini ve çalışma ve üretim biçimlerini değiştirir. Bu her sektörün aynı oranda büyümesini engelleyecektir.
- İktisadi büyüme sırasında bireylerin harcayabilecekleri gelir artar, ancak malların talep gelir esneklikleri aynı olmadığından, bu gelir artışı bazı malların diğerlerine göre daha fazla talep edilmesine yol açar. Daha çok talep edilen malların olduğu sektörler diğer sektörlerle oranla daha fazla büyür ve “dengeyi” bozar. Örneğin, bazı gıda mallarının talep gelir esneklikleri düşüktür. Gelir seviyesi arttıkça, temel ihtiyaçlara yapılan harcama gelire aynı oranda artmaz. Dolayısıyla, iktisadi büyüme bu nedenle de “dengeyi” bozar. Başka bir deyişle, ekonomideki her sektörün potansiyeli aynı oranda gelişse bile talepteki bu değişiklik nedeniyle her sektörün üretimi aynı oranda artmayacaktır.
- Son olarak, iktisadi büyümeye eşlik eden dışa açılma da sektörlerin karşı karşıya olduğu talebi değiştirecektir. Dolayısıyla, iktisadi büyüme ve dış ticaret bir araya geldiğinde “denge” bozulacaktır.

Aşağıdaki grafik temsili yıllara göre Türkiye’de sektörlerin GSYH’ye yaptıkları katkıların oranlarını göstermektedir. Bu tablodan da görüleceği gibi iktisadi büyüme sürecinde zaman içinde tarımın ağırlığı düşmüş, imalat ve hizmetler sektörlerinin ağırlığı artmıştır. Türkiye’nin iktisadi büyüme serüveni bir yapısal değişim serüvenidir ve “dengeli büyüme” yaşanmamıştır. Gelişmiş ülkelerdeki sektörlerin GSYH’ye yaptıkları katkıların nasıl değiştiğine bakıldığında iktisadi büyüme yaşayan her ülkenin bu tür bir yapısal değişim yaşadığı görülecektir.

Şekil 6

Kaynak: TÜİK

Dengeli büyümenin zor olduğunu ve iktisadi büyümenin yapısal bir dönüşüm gerektirdiğini dikkate aldığımızda, kişi başına geliri 25 bin dolara arttırmaya çalışırken karşılaşılabilecek maliyetlere de dikkat etmemiz gerektiği gerçeği ortaya çıkacaktır. Bazı sektörler büyüyeceğinden, bazıları ise küçüleceğinden, küçülen sektörlerde iş kayıpları yaşanırken, büyüyen sektörlerde işgücü ihtiyacı doğacaktır. İktisadi büyüme hedeflenirken hem işini kaybedenlerin yeni gelişen sektörlerde daha kolay geçmelerini sağlayacak önlemler alınmalı, hem de işgücü ihtiyacı artan sektörlerin işgücü ihtiyacını karşılamasını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin, mesleki eğitimin kolaylaştırılması ve yaygınlaştırılması yapısal dönüşümün maliyetlerini düşürecek, aynı zamanda da iktisadi büyüme sürecini hızlandıracaktır. 2023 hedeflerine ulaşmak için çalışırken büyümenin yarattığı yapısal dönüşüm maliyetleri dikkate alınmazsa kesintisiz bir biçimde %4 büyümek mümkün olmayabilir.

KALKINMAYI UNUTURSAK GELİR HEDEFLERİNE ULAŞMAMIZ DA GÜÇLEŞİR

İktisadi büyümeyi hedeflerken kalkınmayı unutmak, iktisadi büyüme hedefine ulaşmayı güçleştirir.

- 2023 hedeflerine odaklanırken, hem gelir artışının her zaman kalkınmaya yol açmadığı, hem de iktisadi büyümenin yapısal dönüşüm nedeniyle maliyetli ve iyi idare edilmesi gereken bir iş olduğu gözden kaçırılmamalıdır.
- Orta gelir tuzağının nedenlerinden biri yapısal dönüşümün iyi idare edilememesidir.
- Yapısal dönüşümü kolaylaştıracak politikalar izlenirken, büyümenin gelir dağılımı, refah ve kalkınma üzerindeki etkileri göz önüne alınmalıdır.

- Gelir artışı ve kalkınma arasında iki yönlü bir ilişki olduğu da göz ardı edilmemelidir. Gelir artışı kalkınmayı mümkün kılarken, kalkınma da gelirin daha fazla atmasını mümkün kılmaktadır.
- Artan geliri kalkınma için değerlendirmeyen ülkeler orta gelir tuzağına takılıp kalabilirler.
- Dani Rodrik'in (2012) ifade ettiği gibi geçmişte imalat sanayi, büyüme mucizelerinin marş motoruydu. Bunun nedenlerinden biri, geçmişte gelişmiş ülkelerin imalat sanayi teknolojilerini kopyalamasının ve tarımdan imalata kayan istihdamın bu teknolojilere uyum sağlamasının kolay olmasıydı. Gelişmekte olan ülkeler sahip oldukları kurumlardan ve insan sermayesi yatırımlarından bağımsız olarak istihdamı tarımdan imalata kaydırarak hızlı bir büyüme sağlayabiliyorlardı (Rodrik 2012). Ancak, dünya ekonomisindeki gelişmeler bunun artık mümkün olmadığını gösteriyor. Gelişmiş ülkelerdeki imalat sanayi artık daha ileri bir teknolojiye sahip. Gelişmekte olan ülkelerin bu teknolojileri adapte edip uygulaması artık eğitilmiş bir işgücü ve gelişmiş bir kurumsal altyapı gerektiriyor. Bu sebeple insan sermayesine ve kurumsal yapının geliştirilmesine yatırım yapmayan ülkelerin büyüme mucizeleri yaratmaları çok zor.¹⁵
- Orta gelir tuzağından kaçmak için, bir taraftan insana yatırım yaparken, diğer taraftan da fırsat eşitliği yaratan özgürlükçü bir siyasal ortamın yaratılması, Acemoğlu ve Robinson'un (2012) tabiriyle *kapsayıcı kurumların oluşturulması* gerekiyor.¹⁶
- Kapsayıcı kurumların oluşturulması ülkedeki herkesin eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasını, benzer şartlarda eğitim ve sağlık hizmetlerinden faydalanmasını mümkün kılıyor. İktisadi büyümenin sadece bir zümrenin faydalandığı bir şey olmasının önüne geçiyor. Ülkedeki herkesin iktisadi büyümeden faydalanmasını olanaklı kılıyor. Kapsayıcı kurumlar sayesinde fırsat eşitliğinin sağlanması bir taraftan gelir dağılımının bozulmasını engellerken, diğer taraftan da iktisadi büyümenin sürekli olabilmesi için gerekli olan müşevvikleri sağlıyor. Acemoğlu ve Robinson'un (2012) örneklerle açıkladığı gibi, kapsayıcı kurumlara sahip olmayan ülkelerin büyüme maceraları sürekli olmuyor, bir noktada tıkanıp kalıyor. Bu sebeple, 2023 hedeflerine ulaşabilmemiz için gerekli olan kesintisiz büyümeyi sağlamanın yolu kapsayıcı kurumları oluşturacak sosyal ve siyasal reformları yapmamızdan geçiyor.

Evet, kâğıt üzerinde 25 bin dolar hedefine ulaşmamız mümkün. Ancak, bu hedefe ulaşmak için orta gelir tuzağından kaçmamızı sağlayacak bir kalkınma politikasına, dolayısıyla da sosyal ve siyasal reformlara, ihtiyaç duyduğumuzu unutmamalıyız.

¹⁵ <http://www.project-syndicate.org/commentary/no-more-growth-miracles-by-dani-rodrik>

¹⁶ <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2961>

SONUÇ

Özetle, daha fazla büyümek ve 2023 hedeflerine ulaşmak için, artık geleneksel iktisat politikalarının tek başına yeterli olmayacağını unutmamalıyız. Daha fazla büyümek için insana yatırım yapmamız, kalkınmayı sağlamamız, kapsayıcı kurumları geliştirmemiz ve sosyal, siyasal ve iktisadi reformları birlikte yürütmemiz gerekiyor.

2023 hedefleri değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkıyor.

- 2023'te en büyük 10 ekonomiden biri olabilmek için %4'ün üzerinde bir büyüme performansı sergilememiz gerekiyor. Tam olarak ne kadar büyümemiz gerektiği, ilk 20 ekonomi sıralamasında üzerimizde yer alan ülkelerin büyüme performansına bağlı. Rakiplerimiz hızlı büyüdüğü takdirde 2023'e kadar her yıl %5-7 büyüsek bile ilk 10 hedefine ulaşamayabiliriz.
- Kişi başına 25 bin dolar gelir hedefi hem daha anlamlı bir hedef, hem de bu hedefimize ulaşabilmek için diğer ekonomilerle yarışmamız gerekmiyor. Türkiye'yi orta gelir tuzağından çıkaracak reformları yaptığımız ve böylece %4 veya daha hızlı bir büyüme performansı yakaladığımız takdirde, 25 bin dolar hedefine ulaşmamız mümkün. Ancak, bunu yapabilmek için çok çalışmamız gerekiyor. Reform listemiz kabark.
- Toplam gelirimizi ve kişi başına düşen gelirimizi arttırmaya çalışırken, kalkınma hedeflerini gözden kaçırmamamız gerekiyor. Gelir artışının her zaman kalkınmaya yol açmadığını unutmamamız gelir hedeflerimize ulaşmamız açısından da önemli. Çünkü, kalkınma konusunda sağlanan ilerlemeler büyüme performansına da katkı yapıyor. Tabii siyasal reformların bu için önemli bir parçası olduğunu da unutmamız gerekiyor.¹⁷

Kişi başına 25 bin dolar gelir hedefi, eğer asıl hedefin kalkınmayı sağlamak olduğu unutulmazsa, çok anlamlı bir hedeftir. Peki, kişi başına 25 bin dolar hedefine ulaşabilmek için neler yapılması gerekiyor? Okumaya alışık olduğunuz ekonomi raporlarında listelenen öğelerle başlayalım: Fiyat istikrarının sağlanması ve finansal istikrarın sağlanması, mali disiplin, kamu harcamalarında etkililik, vergi tabanının genişletilmesi, vergide adaletin sağlanması, kayıt dışı ekonominin küçültülmesi, üretimin ve teknolojik gelişmenin özendirilmesi, Ar-Ge destekleri, ihracatın desteklenmesi, işgücüne katılımın yükseltilmesi, kadın istihdamının artırılması, işgücü piyasası esnekliğinin sağlanması, yatırım ortamının iyileştirilmesi, finansmana erişimin kolaylaştırılması, tasarrufların artırılması, cari açığın azaltılması vesaire vesaire. Kalkınmayı da sağlamak istiyorsak yukarıda bahsettiğim maliyetli yapısal dönüşümün iyi bir şekilde yönetilmesi, sektörel politikalarla hem büyümenin teşvik edilmesi hem de sektörler arası geçişlerin kolaylaştırılması gerekiyor. Tüm bunlara ek olarak, siyasal reformların gerçekleştirilmesi de lazım. Hukuk sistemini iyileştirmemiz, tutukluluk sürelerini kısaltmamız, masumiyet karinesini hatırlamamız, özgürlükçü yeni bir anayasa yapmamız gerekiyor. Tabii eğitimin kalitesini

¹⁷ "Siyasal reformlar iktisadi büyüme ve kalkınma için de gerekli" <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/3342>

arttırmamız, iş kazalarını engellememiz¹⁸, engelli istihdamı karnemizi iyileştirmemiz de lazım¹⁹. Reform listemiz çok kabarık. Bunların hepsini bir günde yapamayacağımız açık. Bu sebeple, kısa vadede de hem yavaşlayan büyümeyi hızlandıracak hem de bu reformları yapmamızı kolaylaştıracak bazı önlemler almamızda da fayda var.

¹⁸ TEPAV, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı - İş Kazalarıyla İlgili Değerlendirme ve Öneriler, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2885>

¹⁹ TEPAV, Engelli İstihdamını Arttırmanın Yolları, <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/2922>

TABLOLAR

Tablo 8
En Büyük Ekonomiler (GSYH, SGP, milyar \$)

	Ülke	2009	2010	2011	2012
1	ABD	13.938,925	14.526,550	15.094,025	15.609,697
2	Çin	9.065,921	10.128,313	11.299,967	12.387,048
3	Japonya	4.146,584	4.380,339	4.440,376	4.588,972
4	Hindistan	3.637,210	4.069,927	4.457,784	4.824,551
5	Almanya	2.810,736	2.944,352	3.099,080	3.158,090
6	B.Krallık	2.129,578	2.199,162	2.260,803	2.308,503
7	Rusya	2.120,733	2.237,389	2.383,402	2.510,791
8	Fransa	2.081,888	2.134,949	2.217,900	2.257,015
9	Brezilya	2.010,224	2.186,553	2.294,243	2.393,954
10	İtalya	1.748,548	1.800,593	1.846,950	1.834,946
11	Meksika	1.465,780	1.564,838	1.661,640	1.743,474
12	Güney Kore	1.365,310	1.468,313	1.554,149	1.629,904
13	İspanya	1.359,494	1.374,180	1.413,468	1.405,437
14	Kanada	1.277,876	1.334,143	1.396,131	1.443,108
15	Endonezya	962,930	1.034,360	1.124,649	1.208,542
16	İran	887,550	950,723	990,219	1.006,540
17	Türkiye	878,956	969,142	1.073,565	1.112,265
18	Avustralya	846,004	877,515	914,482	954,296
19	Tayvan	736,137	824,459	876,035	919,027
20	Polonya	688,639	724,041	771,658	802,145

GSYH, Satınalma Gücü Paritesine göre, milyar Dolar

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Veritabanı, Nisan 2012. (2010 sonrası veriler tahmin içermektedir.)

Tablo 9
Senaryo 1. %2 Büyüme

Üretim Yöntemiyle GSYH (Alıcı fiyatlarıyla 1998 Bazlı)

	Cari fiyatlarla GSYH, milyon TL	Cari fiyatlarla GSYH, milyon \$	Sabit fiyatlarla GSYH	Gelişme hızı, %	Nüfus, milyon kişi	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, TL	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, \$
1998	70.203	270.947	70.203		62,464	1.124	4.338
1999	104.596	247.544	67.841	-3,36%	63,364	1.651	3.907
2000	166.658	265.384	72.436	6,77%	64,252	2.594	4.130
2001	240.224	196.736	68.309	-5,70%	65,133	3.688	3.021
2002	350.476	230.494	72.520	6,16%	66,008	5.310	3.492
2003	454.781	304.901	76.338	5,26%	66,873	6.801	4.559
2004	559.033	390.387	83.486	9,36%	67,723	8.255	5.764
2005	648.932	481.497	90.500	8,40%	68,566	9.464	7.022
2006	758.391	526.429	96.738	6,89%	69,395	10.929	7.586
2007	843.178	648.754	101.255	4,67%	70,215	12.009	9.240
2008	950.534	742.094	101.922	0,66%	71,095	13.370	10.438
2009	952.559	616.703	97.003	-4,83%	72,050	13.221	8.559
2010	1.098.799	731.608	105.886	9,16%	73,003	15.051	10.022
2011	1.294.893	772.298	114.874	8,49%	73,950	17.510	10.444
2012*	1.424.001	821.713	119.469	4,00%	74,885	19.016	10.973
2013*	1.572.167	888.180	125.442	5,00%	75,811	20.738	11.716
2014*	1.733.314	952.056	131.715	5,00%	76,707	22.597	12.412
2015**	1.856.379	1.031.322	134.349	2%	77,601	23.922	13.290
2016**	1.988.182	1.104.546	137.036	2%	78,478	25.334	14.075
2017**	2.129.343	1.182.968	139.777	2%	79,337	26.839	14.911
2018**	2.280.527	1.266.959	142.572	2%	80,173	28.445	15.803
2019**	2.442.444	1.356.913	145.423	2%	80,983	30.160	16.756
2020**	2.615.857	1.453.254	148.332	2%	81,778	31.987	17.771
2021**	2.801.583	1.556.435	151.299	2%	82,558	33.935	18.853
2022**	3.000.496	1.666.942	154.325	2%	83,328	36.008	20.005
2023**	3.213.531	1.785.295	157.411	2%	84,053	38.232	21.240

*2012-2014 OVP Hedefleri

**Senaryo

Tablo 10
Senaryo 2. %3 Büyüme

Üretim Yöntemiyle GSYH (Alıcı fiyatlarıyla 1998 Bazlı)

	Cari fiyatlarla GSYH, milyon TL	Cari fiyatlarla GSYH, milyon \$	Sabit fiyatlarla GSYH	Gelişme hızı, %	Nüfus, milyon kişi	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, TL	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, \$
1998	70.203	270.947	70.203		62,464	1.124	4.338
1999	104.596	247.544	67.841	-3,36%	63,364	1.651	3.907
2000	166.658	265.384	72.436	6,77%	64,252	2.594	4.130
2001	240.224	196.736	68.309	-5,70%	65,133	3.688	3.021
2002	350.476	230.494	72.520	6,16%	66,008	5.310	3.492
2003	454.781	304.901	76.338	5,26%	66,873	6.801	4.559
2004	559.033	390.387	83.486	9,36%	67,723	8.255	5.764
2005	648.932	481.497	90.500	8,40%	68,566	9.464	7.022
2006	758.391	526.429	96.738	6,89%	69,395	10.929	7.586
2007	843.178	648.754	101.255	4,67%	70,215	12.009	9.240
2008	950.534	742.094	101.922	0,66%	71,095	13.370	10.438
2009	952.559	616.703	97.003	-4,83%	72,050	13.221	8.559
2010	1.098.799	731.608	105.886	9,16%	73,003	15.051	10.022
2011	1.294.893	772.298	114.874	8,49%	73,950	17.510	10.444
2012*	1.424.001	821.713	119.469	4,00%	74,885	19.016	10.973
2013*	1.572.167	888.180	125.442	5,00%	75,811	20.738	11.716
2014*	1.733.314	952.056	131.715	5,00%	76,707	22.597	12.412
2015**	1.874.579	1.041.433	135.666	3%	77,601	24.157	13.420
2016**	2.027.357	1.126.310	139.736	3%	78,478	25.833	14.352
2017**	2.192.587	1.218.104	143.928	3%	79,337	27.636	15.354
2018**	2.371.283	1.317.379	148.246	3%	80,173	29.577	16.432
2019**	2.564.542	1.424.746	152.693	3%	80,983	31.668	17.593
2020**	2.773.552	1.540.862	157.274	3%	81,778	33.916	18.842
2021**	2.999.597	1.666.443	161.992	3%	82,558	36.333	20.185
2022**	3.244.064	1.802.258	166.852	3%	83,328	38.931	21.628
2023**	3.508.455	1.949.142	171.858	3%	84,053	41.741	23.189

*2012-2014 OVP Hedefleri

**Senaryo

Tablo 11
Senaryo 3. %3,5 Büyüme

Üretim Yöntemiyle GSYH (Alıcı Fiyatlarıyla 1998 Bazlı)

	Cari fiyatlarla GSYH, milyon TL	Cari fiyatlarla GSYH, milyon \$	Sabit fiyatlarla GSYH	Gelişme hızı, %	Nüfus, milyon kişi	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, TL	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, \$
1998	70.203	270.947	70.203		62,464	1.124	4.338
1999	104.596	247.544	67.841	-3,36%	63,364	1.651	3.907
2000	166.658	265.384	72.436	6,77%	64,252	2.594	4.130
2001	240.224	196.736	68.309	-5,70%	65,133	3.688	3.021
2002	350.476	230.494	72.520	6,16%	66,008	5.310	3.492
2003	454.781	304.901	76.338	5,26%	66,873	6.801	4.559
2004	559.033	390.387	83.486	9,36%	67,723	8.255	5.764
2005	648.932	481.497	90.500	8,40%	68,566	9.464	7.022
2006	758.391	526.429	96.738	6,89%	69,395	10.929	7.586
2007	843.178	648.754	101.255	4,67%	70,215	12.009	9.240
2008	950.534	742.094	101.922	0,66%	71,095	13.370	10.438
2009	952.559	616.703	97.003	-4,83%	72,050	13.221	8.559
2010	1.098.799	731.608	105.886	9,16%	73,003	15.051	10.022
2011	1.294.893	772.298	114.874	8,49%	73,950	17.510	10.444
2012*	1.424.001	821.713	119.469	4,00%	74,885	19.016	10.973
2013*	1.572.167	888.180	125.442	5,00%	75,811	20.738	11.716
2014*	1.733.314	952.056	131.715	5,00%	76,707	22.597	12.412
2015**	1.883.679	1.046.488	136.325	3,5%	77,601	24.274	13.486
2016**	2.047.088	1.137.271	141.096	3,5%	78,478	26.085	14.492
2017**	2.224.673	1.235.929	146.034	3,5%	79,337	28.041	15.578
2018**	2.417.663	1.343.146	151.145	3,5%	80,173	30.156	16.753
2019**	2.627.396	1.459.664	156.436	3,5%	80,983	32.444	18.024
2020**	2.855.322	1.586.290	161.911	3,5%	81,778	34.916	19.398
2021**	3.103.022	1.723.901	167.578	3,5%	82,558	37.586	20.881
2022**	3.372.209	1.873.449	173.443	3,5%	83,328	40.469	22.483
2023**	3.664.748	2.035.971	179.513	3,5%	84,053	43.600	24.222

*2012-2014 OVP Hedefleri

**Senaryo

Tablo 12
Senaryo 4. %4 Büyüme

Üretim Yöntemiyle GSYH (Alıcı Fiyatlarıyla 1998 Bazlı)

	Cari fiyatlarla GSYH, milyon TL	Cari fiyatlarla GSYH, milyon \$	Sabit fiyatlarla GSYH	Gelişme hızı, %	Nüfus, milyon kişi	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, TL	Cari fiyatlarla kişi başına GSYH, \$
1998	70.203	270.947	70.203		62,464	1.124	4.338
1999	104.596	247.544	67.841	-3,36%	63,364	1.651	3.907
2000	166.658	265.384	72.436	6,77%	64,252	2.594	4.130
2001	240.224	196.736	68.309	-5,70%	65,133	3.688	3.021
2002	350.476	230.494	72.520	6,16%	66,008	5.310	3.492
2003	454.781	304.901	76.338	5,26%	66,873	6.801	4.559
2004	559.033	390.387	83.486	9,36%	67,723	8.255	5.764
2005	648.932	481.497	90.500	8,40%	68,566	9.464	7.022
2006	758.391	526.429	96.738	6,89%	69,395	10.929	7.586
2007	843.178	648.754	101.255	4,67%	70,215	12.009	9.240
2008	950.534	742.094	101.922	0,66%	71,095	13.370	10.438
2009	952.559	616.703	97.003	-4,83%	72,050	13.221	8.559
2010	1.098.799	731.608	105.886	9,16%	73,003	15.051	10.022
2011	1.294.893	772.298	114.874	8,49%	73,950	17.510	10.444
2012*	1.424.001	821.713	119.469	4,00%	74,885	19.016	10.973
2013*	1.572.167	888.180	125.442	5,00%	75,811	20.738	11.716
2014*	1.733.314	952.056	131.715	5,00%	76,707	22.597	12.412
2015**	1.892.779	1.051.544	136.983	4%	77,601	24.391	13.551
2016**	2.066.915	1.148.286	142.462	4%	78,478	26.338	14.632
2017**	2.257.071	1.253.928	148.161	4%	79,337	28.449	15.805
2018**	2.464.721	1.369.290	154.087	4%	80,173	30.743	17.079
2019**	2.691.476	1.495.264	160.251	4%	80,983	33.235	18.464
2020**	2.939.091	1.632.828	166.661	4%	81,778	35.940	19.967
2021**	3.209.488	1.783.049	173.327	4%	82,558	38.876	21.598
2022**	3.504.761	1.947.089	180.260	4%	83,328	42.060	23.367
2023**	3.827.199	2.126.221	187.471	4%	84,053	45.533	25.296

*2012-2014 OVP Hedefleri

**Senaryo

REFERANSLAR

Acemoglu, D. ve J. Robinson (2012) "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty" Crown Business.

Bergheim, S. (2006) "Measures of well-being: There is more to it than GDP", Deutsche Bank Research, http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD0000000000202587.PDF

Rodrik, Dani (2012) "Unconditional Convergence in Manufacturing", <http://www.hks.harvard.edu/fs/drodrik/Research%20papers/Unconditional%20convergence%20rev%205.pdf>

Sen, Amartya (1988) "The Concept of Development", içinde: Hollis Chenery & T.N. Srinivasan (der), *Handbook of Development Economics*, Elsevier, Cilt 1, Bölüm 1.

Van Den Berg, H. (2001) *Economic Growth and Development*, McGraw-Hill/Irwin